

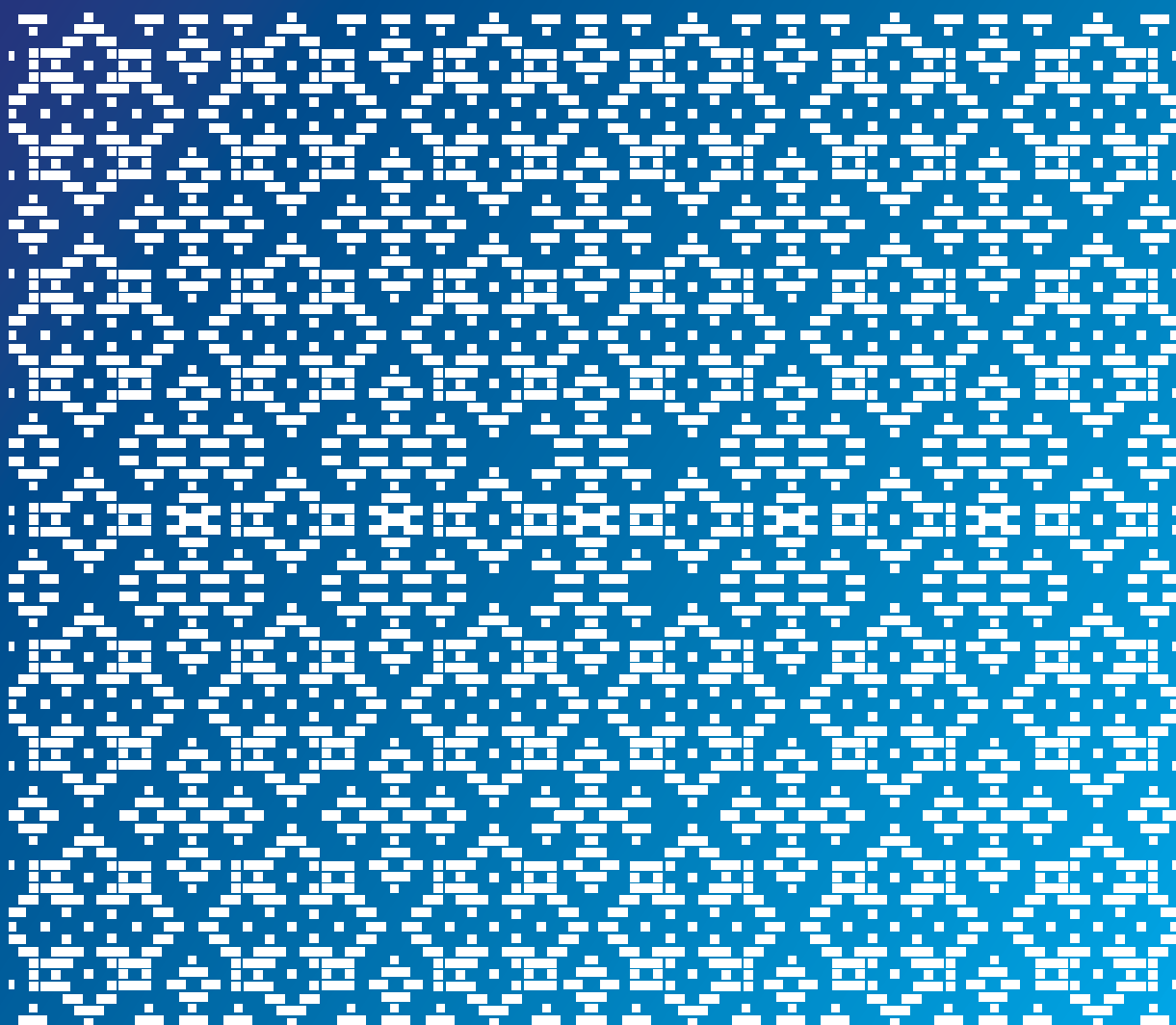

Заман мен мәдениет диалогындағы
Ясауи мұрасы: гуманистік бағыт-бағдар
мен заманауи сын-қатерлер

*The Legacy of Yasawi in the Dialogue of
Times and Cultures: Humanistic Landmarks
and Contemporary Challenges*

Халықаралық симпозиум материалдары

Preliminary Proceedings of the International Symposium

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі
«Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы

**Заман мен мәдениет диалогындағы Ясауи мұрасы:
гуманистік бағыт-бағдар мен заманауи сын-қатерлер
Халықаралық симпозиум материалдары**

(Қазақстан Республикасы, Түркістан қаласы, 15-16 мамыр, 2025 ж.)

**The Legacy of Yasawi in the Dialogue of Times and Cultures:
Humanistic Landmarks and Contemporary Challenges
Preliminary Proceedings of the International Symposium**

(15-16 May 2025, Turkestan City, Republic of Kazakhstan)

ӘОЖ 930.1
КБЖ 86.3(5Қаз) + 87.3
3-19

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі
Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі

Редакция алқасының төрағалары: **Ә.Қ. Муминов** - профессор, тарих ғылымдарының докторы, Ислам тарихы, өнері мен мәдениетін зерттеу орталығының Бас ғылым қызметкері (ИРСИКА); **Н.М. Дүкенбаев** – «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры міндетін уақытша атқарушы, тарих магистрі; **редакциялық алқа мүшелері:** **Б.Н. Сайфунов** - Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Теология докторы (PhD), қауымд. проф. м.а., Ясауитану ғылыми-зерттеу институтының директоры; **С. Моллақанағатұлы** – «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы, Ясауитану ғылыми орталығының басшысы; **Д.Б. Сазанова** – теология магистрі, «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы, Ясауитану ғылыми орталығының ғылыми қызметкері.

3-19 Заман мен мәдениет диалогындағы Ясауи мұрасы: гуманистік бағыт-бағдар мен заманауи сын-қатерлер. Халықаралық симпозиум материалдары. Түркістан қаласы, Қазақстан Республикасы, 15–16 мамыр 2025 жыл. Том 2. – Түркістан: «Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы, 2025. – 212 б.

ISBN 978-601-82239-3-8

Халықаралық симпозиум аясында ұсынылған мақалалар Қожа Ахмет Ясауи мұрасына арналған еңбектер болып табылады және түркі халықтарының тарихи-рухани болмысын, сопылық дүниетанымның гуманистік және этикалық қырларын жан-жақты ашып көрсетеді. Симпозиумға ұсынылған ғылыми еңбектердің дені жаңашыл көзқарасқа, далалық және мәтіндік деректерге, тарихи-салыстырмалы және философиялық талдау тәсілдеріне негізделіп жазылған. Ясауи мұрасы арқылы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды жаңаша пайымдауға жол ашатын бұл зерттеулер қазіргі қазақ ғылымының дінтану, мәдениеттану, тарих, әдебиет және философия салаларындағы іргелі ізденістеріне қосылған маңызды үлес ретінде бағалауға болады.

ISBN 978-601-82239-3-8

ӘОЖ 930.1
КБЖ 86.3(5Қаз) + 87.3

© Әзірет Сұлтан Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы, 2025

Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

*Submitted for publication by the Scientific Council of the «Azyret Sultan» National
Historical and Cultural Reserve*

Chairman of the Editorial Board

A.K. Muminov - Professor, Doctor of Historical Sciences, Chief Scientific Officer of the
Center for the Study of Islamic History, Art and Culture (IRCICA)

N.M. Dukenbaev – Acting Director of the «Azyret Sultan» National Historical and Cultural
Reserve, Master of History;

Editorial Board:

B.N. Saifunov – International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi,
Doctor of Theology (PhD), Associate Professor (acting), Director of the Research Institute of
Yasawitology;

S. Mollakanagatuly – «Azret Sultan» National Historical and Cultural Reserve, Head of the
Yasawitology Scientific Center

Responsible editor

D.B. Sazanova – Master of Theology, researcher at the «Azyret Sultan» National Historical
and Cultural Reserve, Scientific Center for Yasawi Studies.

ISBN 978-601-82239-3-8

The research on the legacy of the great thinker Khoja Ahmed Yasawi in the history of
Turkic peoples and its impact on contemporary humanistic values has been compiled from
studies by domestic and foreign scholars.

Additionally, the role of Yasawi's works in promoting intercultural dialogue and the
theoretical foundations of how his philosophical views manifest in contemporary social,
political, and cultural issues are presented.

This collection is intended for readers interested in science, as well as for literary
scholars, historians, and young researchers in higher education institutions.

*When republishing articles or making copies, it is mandatory to provide a reference to
the collection.*

CONTENTS

Türkmenler arasında Hoca Ahmet Yesevi, Yesevilik ve Yesevi gelenekleri (Hakim Ata ve Zengi Ata'nın müridi Gözlü Ata)	6
Gozel Amangulyyeva	
Yesevi Tarikatı: Mürşit, Mürit, Silsile (<i>Türkistan'dan Semerkant'a</i>).....	11
Amonov Mekhrojiddin Uzbekovich	
Yesevi Anlayışının Günümüz Dini Ve Sosyal Problemlerinin Çözümüne Katkısı.....	18
Hulusi Arslan	
Ahmed Yesevî ile Yunus Emre'nin Hikmetlerinde Edebî ve İrfânî Etkiler	28
Cabborov Nurboy	
The Sufi Treatise ascribed to Ismā'īl Ata: Notes on an Early Yasavī Source in Turkic.....	33
Devin DeWeese	
Ahmad Yasavi and the Yasaviyya Order in Ashjaru'l-Khuld	37
Manizhe Ghodrati Vayghan	
Monografik Çalışmalarda Yöntem ve İçerik İtibariyle Kavram Haritası Tekniği: Divân-ı Hikmet Örneği.....	50
Ahmet Cahid Haksever	
Hikmet yazmalarının kataloğunu oluşturma yolunda.....	61
Nadirhan Hasan	
Türkmenistan Milli Elyazmalar Enstitüsündeki Hoca Ahmet Yesevi'nin Elyazma ve Taş Baskı Nüshaları	66
Hocahanova Tıllagüzel	
Atageldiyeva Enecan	
Pir-i Muğan, Hoca Ahmet Yesevî'nin Divan-ı Hikmet'inde ve İran Edebiyatındaki Sûfî Şairlere Etkisi.....	69
Hossein Khoshbateni	
Osmanlı kaynaklarına göre Hoca Ahmed Yesevî	78
Işık Zekeriya	
Beceri Temelli Öğrenme, Yapay Zekâ ve Ahmet Yesevî'nin Eğitim Felsefesi: Geleneği Gelecekle Buluşturmak	87
Ismail Karakaya	
What Can The Legacy Of Khwaja Ahmad Yasawi Offer Our World Today?	92
Seyed Ali Moujani	
Uygur Sözlü Geleneğinde Divan-i Hikmet	94
Adem Öger	
Ahmed Yesevi Hikmetleri Perspektifinden 21. Yüzyılda Kazak Etno-Kültürel Kimliği ve Toplumsal Bütünlük: Çağdaş Meydan Okumalar ve Yesevi'nin Mirası.....	101
Ali Rafet Özkan	

YESEVİ TARİKATI: MÜRŞİT, MÜRİT, SİLSİLE (TÜRKİSTAN'DAN SEMERKANT'A)

Amonov Mekhrojiddin Uzbekovich¹

Özet. Makalede Yesevî tarikatının Türkistan'dan Semerkant'a doğru yayılma süreci, tarikat temsilcilerinin hayatı ve faaliyetleri ele alınmaktadır. Ayrıca tarikatın tarihine ilişkin nadir yazılı kaynaklar da incelenmiştir. Yesevî tarikatının Azizan ve İkonya kolları Semerkant'ta yayılmıştır. Orta Asya'ya ve çeşitli ülkelere yayılımı ön plana çıkıyor. Araştırmada tarikatın tarihine ilişkin yazılı irşadlara (icazetname) de yer verildi. Bu konuya ilişkin yeni bazı tarihî belgeler araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Azizon ve İkonya kolları temsilcilerinin hayatı ve faaliyetlerine ilişkin yeni bilgilere ulaşılmış ve dikkatle incelenerek, onların Yesevî tarikatı içindeki rolleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yesevi, Azizon, İkonya, Türkistan, Semerkant, Silsile, İcazetname, El yazmaları.

Abstract. The article examines the arrival of the Yassaviyya order from Turkestan to Samarkand, the lives and activities of the representatives of the tarikat. In addition, rare written sources on the history of the order were also investigated. The Azizan and Ikonya branches of the Yassaviyya order spread in Samarkand. Its spread to Central Asia and various countries is prominent. The research also included written irshadnoma (icazetname) on the history of the tarikat. Some historical documents were presented for scientific circulation for the first time. New information on the lives and activities of the representatives of the Azizon and Ikoniya networks was investigated.

Keywords: Yassaviya, Azizon, İqonia, Türkistan, Samarkand, Silsile, Icazetname, Manuscript.

Giriş. Gerçek çoktan günü belirlemiştir,

Ver kalbini sevgili

Maveraünnehir'de kurulan ilk klasik tarikat Yeseviyye'dir ve bu tarikat Türkistan'da yerleşip gelişmiş olsa da, Taşkent, Harezm, Buhara ve Semerkant şehirleri de tarikatın gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Tarikat'ın kurucusu Ahmed Yesevi'den sonra tarikat dört halife-mürîd (babası Mansur, babası Said, babası Süleyman ve babası Hakim) tarafından devam ettirilmiştir. Bu, Abdurahman Cami'nin «Nafahotul uns», Ali Safi'nin «Rashahoti ayn ul hayot», Alim Şeyh Azizon'un «Lamahot min nafahotl kuds», Mirzo Maqşud Dahbedi'nin «Rawaiihul kuds» ve Nasiruddin Bukhari'nin «Tuhfatuz zayirin» gibi eserlerinde bildirilmektedir.

Makam ve menakıplarda bu halifelerin tarihleri bazen nispeten eksiksiz olarak, bazen de sadece kısaca ve zikredilmektedir. Ayrıca 19. yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli ülkelerde yayımlanan taşbaskı kitaplarda yukarıda adı geçen kaynak eserlerde kullanılmıştır.

Hasebnâme, tarikat zinciri, hoca-talebe soyağacı, mürşid-mürîdin altın silsilesi olup, manevi kemalatın devamlılığını sağlar [1-16].

¹ Doç. Dr. Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Imam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi Bölüm Başkanı / Semarkand, Özbekistan. E-mail: mirzomerojiddin@gmail.com

Bu silsileye mensup kişilerin soyağacı tarihi kaynaklarda ve araştırmalarda kayıtlıdır.

Silsile Ahmed Yesevi'ye iki koldan ulaşmıştır, birinci kol: Sultanul Orifin Hoca Ahmed Yesevi, Hoca Yusuf Hemedani'nin talebesi, Şeyh Ebu Ali Fermadi, Şeyh Ebul Kasım Gürgani, Ebul Hasan Harakani, Bayezid-i Bestami İmam Caferi Sadık, (buradan başka bir silsileyle devam etmiştir): Kasım ibn Muhammed, Selman-i Farisi Ebu Bekir Sıddık, Allah ona salat ve selam etsin, Peygamber'e (Allah ona salat ve selam etsin) ulaşmıştır, İmam Muhammed Bakır, İmam Zeynulabidin, Ali (Allah ona salat ve selam etsin) irşad etmiştir ve Ali de tarikat ve şeyh vasıtasıyla Hz. Muhammed'den (Allah ona salat ve selam etsin) gelen silsileye bağlanmıştır.

İkinci silsile: Hazreti Resul Ekrem'den (s.a.v.) halifelere, sonra İmam Hasan'a, daha sonra sırasıyla Şah Ebul Muhsin'e, Şah Davud Muruş'a Yahya Zahid'e, Seyyid Abdullah'a, Musa Çangi'ye, Muhammed Salih'e, Şeyh Abdülkadir Geylani'ye, Şahabeddin'e. Sultan Hoca Ahmed Yesevi'ye, sonra Hakim Ata'ya, Zangi Ata'ya, Sadr Ata'ya, Yemin (Elamin) dedeye, Şeyh Ali'ye, Şeyh Mevdud'a, Kadim Şeyh'e, Şeyh Cemalid'e [12: – B. 32], da izin Şeyh Hudoidad Vali'ye, onun aracılığıyla ulaştı. Derviş Şeyh Azizhan Aliabadi, Pirim Şeyh, Mevlana Muhib Ali, Hoca Kamal Baba, Baba Huş, Mevlana Muhammad Husan Nogai, Jonbabo Şeyh, Huzurb'aldi Sufis [2: – B. 86-130] aracılığıyla yayıldı.

Yesevî silsilesi, Mevdud Şeyh aracılığıyla Kadim Şeyh'e ulaşır ve Yeseviyye-Azizhan silsilesi oluşturularak Orta Asya, Horasan ve Hindistan'a yayılır [14]. Bu silsile içerisinde Cemaleddin Azizhan, Şeyh Khudoidad Vali Azizhan, Davreş Şeyh Azizhan, Pirim Şeyh Azizhan, Kasım Şeyh Azizhan, Mümin Şeyh Azizhan, Muhammed Tahir Şeyh Azizhan, Olim Şeyh Azizhan vb. gibi birçok şeyh bu okuldan mezun olmuştur.

Яссавия силсиласининг яна бир тармоғи Ҳақим ота (Оққўрғон-Хоразм, ваф. 1191), унинг шогирди Занги ота (Тошкент, ваф. 1258), Мавлоно Садриддин (Садр) ота (Ўртасарой-Тошкент) орқали тариқат Самарқандга, Ямин (Эламин) бобо, Шайх Али шайх, Шайх Мавдуд, Шайх Камолитдин Иқонийга етади. Шу зайлди яссавия-икония тармоғи вужудга келади ва Самарқанд орқали бошқа шаҳарларга таралади.

Yesevilik soyunun bir diğer kolu olan Hakim Ota (Akkurgon-Harezm, ö. 1191), müridi Zengi Ota (ö. 1258 Taşkent) ve Mevlana Sadrdin (Sadr) Ota (Urtasaroy-Taşkent) aracılığıyla tarikat Semerkant'a, Yamin (Elamin) Baba, Şeyh Ali Şeyh, Şeyh'e ulaştı. Mevdud ve Şeyh Kamoliddin İkani. Bunun sonucunda Yeseviyye-İkoniya ağı oluşmuş ve Semerkant üzerinden diğer şehirlere yayılmıştır.

Zengi Ata'dan kaynaklanan bir diğer büyük silsile ise Seyyid Ata aracılığıyla Harezm ve Buhara'ya kadar ulaşmaktadır. Seyyid Ömer ve Seyyid Abdullah Zarbahş, Seyyid Ata'nın İslam evlatları olup, her ikisi de soy ve hesapta varistir. Seyyid Abdullah Zarbahş'ın mezarı, Buhara'nın eski Poykand kalesinin doğu kesimindeki «Seyyid Ata» mezarlığında bulunmaktadır [9] («Tuhfetuz Zayirin» adlı eserde bilgi bulunmaktadır). Yapılan aramalar sonucunda Seyyid'in atalarına ait bir soy ağacı bulundu. Bu ağaç, Buhara'nın Karakol ilçesinde yaşayan Taşpolot Hacı Dede'nin evinde muhafaza ediliyordu.

Soy ağacı 1303/1886 yılında kopyalandı (veya yazıldı). Seyyid Ata'nın atası İmam Ali Rıza'nın şeceresi dördüncü halife Ali'ye (Allah ona rahmet etsin) kadar uzanmakta olup, onun soyundan gelenler meşhur Nakşibendi şeyhi Alaaddin Attar vasıtasıyla Buhara, Harezm, Semerkant, Kaşkaderya, Surhanderya ve Hisar'a yayılmıştır (bu konuda araştırmalar devam etmektedir).

Seyyid babası 691/1292 [13: – B. 7-8] (710/1310'da vefat etti [6]). Mezarı, Hocası Hakim Ata'nın mezarının bulunduğu yer olan Harezm'de Ceyhun Nehri yakınlarındaki Akkurgan'dadır.

Payarık ilçesine bağlı Hocakışlok ilçesinde bulunan «Nurmuhammed Seyyid» mezarlığındaki mezar taşı kitabesinde şu bilgiler kayıtlıdır.

Mezarlığın ortasında bulunan türbe sedirinin yüksekliği 104 cm, genişliği 296 cm, uzunluğu ise 300 cm'dir. mezar taşının etrafı, oymalarla süslü, aynı büyüklükteki mermer levhalarla çevrilidir. mezarın sağ tarafında bulunan iki mermer levha üzerinde şu yazılar yer almaktadır.

Биринчи мармар плита бир неча (олтита) бўлакка бўлинган ҳолда сақланган. Бир қисми топилмади. Плитанинг сақланган қисмида қуйидаги мисра битилган.

İlk mermer levha birkaç (altı) parça halinde korunmuştur. Bazı parçalar bulunamamıştır. Levhanın korunmuş kısmında şu beyit yazılıdır.

Metin

1	در سال چهار
2	شد بنای مقبره فیض آثار
3	دایک استانی این چهار استند
4	نوروز طغای بوران بخار

Çeviri:

«Bu faizi osor türbesi ... dördüncüsünde bina oldu. Nevruz, Taghai, Boron, Bukhor!». Mermer levhanın korunmayan kısmında «hazoru du sadu bist» yani «bin iki yüz yirmi» tarihinin yazıldığı anlaşıldı. Yani türbe 1224/1809 yılında Navroz, Tagoy, Boron ve Buhors tarafından yaptırılmıştır.

İkinci mermer levhanın üzerinde şu bilgiler yazılıdır.

Metin:

Sağ taraf	قال النبی صلی الله علیه وسلم
Üst kısım	لا أبا ذر: جدد السفينة فإن البحر
Sol taraf	عمیق، وخفف الحمل فإن السفر بعيد، واحمل الزاد
Alt kısım	فإن العقبه طویله، وأخلص العمل فإن الناقد بصیر
Ortada: 1	عن یحیی بن معاذ طوبی لمن
Ortada: 2	ترك الدنيا قبل أن تتركه،
Ortada: 3	وبنی قبره قبل أن یدخله،
Ortada: 4	وأرضی خالقه قبل أن یلقاه* سنه ٤٢٢١ * Tam metin aşağıdadır: وقال یحیی بن معاذ الرازی رحمه الله العقلاء ثلاثة من ترك الدنيا قبل أن تتركه وبنی قبره قبل أن یدخله وأرضی خالقه قبل أن یلقاه
Ortada: 5	بیریب تربیت عجیب شد تاریخ به حب غریب

Çeviri:

«Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **«Ey Ebu Zerr, gemiyi tamir et, çünkü deniz derindir. Yükünü hafiflet, çünkü yolculuk uzun. Yiyecek alın, çünkü yol uzun. Dürüst davranın, çünkü eleştirmen (eleştiriyile bakan) akıllıdır.** [Bunun hadis olduğunu gösteren bir delil bulunamamıştır. Bakınız: 6: – B. 339].

Yani, «Ey Ebu Zerr, imanını tazele, senin imanın dünya denilen denizden kurtuluştur.» Dünyayı dolaşarak servet edinme umuduyla kendinize işkence etmeyin. Daima salih amelde bulunun. «Amellerinizi temiz tutun, zira gözetleniyorsunuz» vurgusu yapılmaktadır.

Yahya bin Muaz (Razi rahmetullahi aleyh) şöyle demiştir: «*Üç akıllı kimse vardır: Dünya gitmeden önce onu terk eden, kabri girmeden önce kabrini imar eden ve ölmeden önce ailesini memnun eden kimse*» [1: – B. 210].

Tarih 1224. «Bir çocuk doğurursun, çocuğun hikayesi garip olur». Yani insanın her zaman fazla ve kirli olarak biriktirdiği dünya mallarına para harcamaması, bilakis vatanını imar etmesi ve Allah Teala adına hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Rakamlarla 1224/1809 tarihi verilmektedir.

«Ba hob garib» kelimesi ebced hesabına göre hesaplandığında b-2 h-8 b-2 g-1000 r-200 y-10 b-2'nin toplamı 1224 olur. İddiaya göre türbenin inşa tarihi mermer levha üzerinde üç ayrı şekilde

yazılmıştır: Ebced hesabı, rakamlar ve yazı stili göz önüne alındığında, epigrafik kitabenin nadir kaynaklardan biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu mermer sedirin üzerinde üç mezar ve bir mezar taşı bulunmaktadır. Ortadaki mezar taşı yazıtları korunmuştur.

Mezar taşının yüksekliği 68 cm, genişliği ise 110 sm'dir.

Metin:

1	ساحب مقبرة نور محمد سيد ابن محمد نظر ييد
2	ابن عادل سيد ابن محمد مرزاسيد ابن قل محمد
3	سيد ابن خاص محمد سيد ابن ... سيد ابن سيد مر حاشم
4	ابن سيد جلال خواجه ابن سيد مومين ابن بابا محمد سيد ابن
5	سيد قاسم خوجه ابن سيد حسام بيردى خوجه ابن سيد طاهر خوجه
6	ابن سيد ... ابن سيد عباس خوجه ابن سيد محمد
7	شهيد ابن سيد عمر خوجه ابن سيد احمد رحمت الله عليه

Çeviri:

1. Sahibi Nurmuhammad Seyyid ibn Muhammed Nazar
2. Seyyid ibn Adil Seyyid ibn Muhammed Mirza Seyyid ibn Kulmuhammad
3. Seyyid ibn Kosmuhammad Seyyid ibn ... Seyyid ibn Seyyid Mir Haşim
4. ibn Seyyid Celal Hoca ibn Seyyid ... ibn Baba Muhammed Seyyid
5. ibn Seyyid Kasım Hoca ibn Seyyid Hisomberdi Hoca ibn Seyyid Tahir Hoca
6. ibn Seyyid ... ibn Seyyid Abbas Hoca ibn Seyyid Muhammed
7. Şehit İbn Seyyid Ömer Hoca İbn Seyyid Ahmed, Allah ona rahmet etsin ve selam etsin.

Buna göre, Nurmuhammed Seyyid'in babası Muhammed Nazar Seyyid, babası Adil Seyyid, babası Muhammed Mirza Seyyid, babası Kulmuhammad Seyyid, babası Hüsmuhammed Seyyid, babası... Seyyid, babası Seyyid Mir Haşim, babası Seyyid Celal Hoca, babası Seyyid..., babası Baba Muhammed Seyyid, babası Seyyid Kasım Hoca, onun babası Seyyid Hisomberdi Hoca, babası Seyyid Tahir Hoca, babası Seyyid..., babası Seyyid Abbas Hoca, babası Seyyid Muhammed Şehid, babası Seyyid Ömer Hoca, babası Seyyid Ahmed (rahmetullahi aleyhi) bu mezar taşı üzerindeki yazıdan tespit edilmiştir.

Seyyid Ahmed'in soyundan gelenlere ait el yazısıyla yazılmış bir soyağacı Payarık ilçesinin Hocakişlok mahallesinde yaşayan «Lukhmanov» ailesi tarafından muhafaza edilmektedir. Bu kuşağın temsilcisi Umid Lukmanov, yazılı anıtı tanıttı ve kaynağın taranabilir versiyonunu sundu.

Belge Semerkand kağıdına yazılmış, daha sonra gri bir beze yapıştırılmıştır. Ayrı bir giriş bölümü olarak verilmekte olup, Besmele ile başlanmakta, Allah'a hamd ve Muhammed (s.a.v.)'e salat ve selam getirilmektedir.

Yine Besmele ile başlayıp «Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Şecere» başlığını taşıyan bu rivayet, Abdullah ibn Abd al-Muttalib ibn Abd al-Haşim ibn Abd al-Manaf ibn Qays (Kusayy) ibn Kilab ibn (Murrah ibn) Nuzhat ibn Ka'b ibn Lu'ay ibn Galib ibn Fahr ibn Malik aracılığıyla Muhammed'in oğlu Adem'e (Allah'ın selamı ve bereketi onun üzerine olsun) nakledilmiştir. İbn Nazr ibn Kinane ibn Huzaymah ibn Mudrika ibn İlyas ibn Mansab ibn Nizar ibn Ma'd ibn Adnan, İsmail ibn İbrahim aracılığıyla (Allah'ın selamı ve bereketi onun üzerine olsun). Ve Besmele ile Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Müminlerin Emiri Ebu Bekir Sıddık (Allah ondan razı olsun) ve Müminlerin Emiri Ömer (r.a.) Allah ona salat ve selam etsin. Metin boyunca hocalarından Yesevîlik tarikatı eğitimi alan Seyyid Ahmed Hoca'nın hikâyesi «Nakl astki» olarak anlatılmaktadır. Ve onun soyundan gelenler yukarıdaki sıraya göre listelenmiş, her neslin adı «nesil» olarak listelenmiştir. Bu sırayla, Muhammed Mirza Seyyid ve Seyyid Tagoy Hoca kardeşlere kadar olan soyundan gelenlerin isimleri verilmektedir. Belgenin sonuna yedi adet mühür vurulmuştu (ancak okunamamaktadır).

Muhammed Mirza Seyyid ve Seyyid Taghai Hoca (kardeşler) baba → Kul Muhamad Seyyid → Khos Muhammed Seyyid Hoca → Berdi Muhammed Seyyid → Seyyid Foal Hoca → Seyyid Mir Hashim → Seyyid Celal Hoca → Seyyid Hisomberdi Hoca → Podshohzada (Tahir Hoca) → Mehdi Kuli Hoca → Hasan Hoca → Seyyid Cafer Hoca → Seyyid Osman Hoca → Seyyid Abbas Hoca → Seyyid Muhammed Şehid (→ Seyyid Ömer Hoca) → Hazrat Sultan Seyyid Ahmed rahmatullahu alayh → Seyyid Ebu Bekir Rıza → Seyyid Hüseyin → Seyyid Kasım → Seyyid Musa → Seyyid Abdullah → Seyyid Cafer → Seyyid ... → Seyyid Abdulhaq → Seyyid Muhammed Rıza → Seyyid İbrahim Rıza → İmam Musa Kazım → İmam Caferi Sadık → İmam Muhammed Bakır → İmam Zeynülobidin → İmam Hüseyin → Hazreti Ali keramallahu vechahu teslim oldu.

Bu soyağacı ve mezar taşında verilen bilgiler tamamlanarak, Seyyid Ahmed Ata'nın soyundan gelenin Muhammed Mirza Seyyid, oğlu Adil Seyyid, torunu Muhammed Nazar Seyyid ve torununun torununun da Nurm Muhammed Seyyid olduğu ortaya çıkmıştır. Mezar taşında Seyyid Ahmed Hoca'nın oğlunun Ömer Hoca olduğu belirtiliyor. Seyyid Ahmed'in Abdullah Zarbakhsh'in soyundan gelen torunları çalışmalarda ele alınmış olsa da [13], Seyyid Ömer Hoca'nın torunları ele alınmamıştır [13: – B. 29]. Yukarıdaki mezar taşında verilen şecereye göre Seyyid Ahmed'in Ömer Hoca'nın soyundan gelen Nurm Muhammed Seyyid, 18. yüzyılda yaşamış ve 19. yüzyılın başlarında vefat etmiştir. 1809 yılında kendisine mermer levhalar üzerine inşa edilmiş bir türbe-sufa yaptırılmıştır.

Sonuç. Yesevilik, Mevârunnehr'de ortaya çıkan ilk klasik mezheplerden biridir. Yesevilik ekolü Türkistan'da ortaya çıkmış, Harezm ve Taşkent yoluyla Harezm, Buhara, Semerkant gibi büyük şehirlere yayılmıştır.

Semerkant'ta Yesevilik'in Azizan ve İkoniya kolları ortaya çıkmıştır. Bu silsilelerin ekolleri oluştu ve gelişti - Orta Asya'nın, Horasan'ın, Hindistan'ın bölgelerine ve şehirlerine kadar nüfuz etti.

Maverünnahr'deki Yeseviye ekolü temsilcilerinin faaliyetlerini konu edinen çok sayıda kaynak araştırmada yer almasına rağmen şecere, silsile, irşadname gibi nadir yazılı kaynakların halkın elinde muhafaza edildiği görülmüştür.

Yesevilik tarikatına ait 10'dan fazla epigrafik eser incelendiğinde, mezar taşlarındaki yazılardan müridin doğum veya ölüm yılı, sülalesi, babası, dedesi gibi yazılı kaynaklarda bulunmayan bilgilere ulaşıldığı görülmüştür.

Teklif:

1. Yesevilikle ilgili mimari eserlerin kataloğunun oluşturulması;
2. Yeseviye tarikatının oluşumu ve yayılması doğrultusunda turizm güzergahının geliştirilmesi;
3. Tarikat şeyhlerinin ansiklopedisinin (işbirliğiyle) hazırlanması;
4. Tarikat tarihi ile ilgili yazılı kaynakların (eserler, belgeler, mezar taşı yazıtları...) kayıt ve kataloğunun hazırlanması;
5. Yeseviye tarikatına ilişkin tek bir elektronik platformun geliştirilmesi;
6. Tarikatla ilgili kaynakların özgün (karşılıklı mutabakata varılmış) çevirilerinin yayınlanması;
7. Yesevilik'in ulaştığı eyalet-şehir kesitinde sistematik araştırmalar yapmak;
8. Yesevilik ile ilgili akademik araştırmalar yapılabilmesi için uluslararası bir vakfın kurulması ve vakıf aracılığıyla araştırmaların mali olarak desteklenmesi gerekmektedir.

Kullanılan kaynak ve referans listesi

1. Ebû Hâmid Muhammed ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Ahmed Gazzâlî Tûsî. İẖyâ'ü 'ulûmî'd-dîn. J.3. - Beyrut: Darul marifa, - B. 210.
2. Muhammed Alim Şeyh Azizon. Lamahat / Çeviri, önsöz, bilimsel araştırma ve yorumlar K. Kattaev ve A. Narzullaev'e aittir. –Semerkant: 2012.
3. Fahreddin Ali Safî. Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât (Hayat Suyu Damlaları) /Çevirmen Hasan Hoca Nisari. Muzakkir ul-ahbab / Farsçadan tercüme eden, önsöz ve yorum yazarı İsmail Bekjon. –Taşkent: 1993.
4. Soyağacı. El yazması. Seyyid babanın soyundan gelenler. Buhara-Karakol Taşpolot Hacı dedesinin evi. 1335/1886.
5. Ebû Şücâ' Şîrûye ibn Şehredâr ibn Şîrûye Deylemî. Müsnedü'l-Firdevs (Müsnedü Firdevsi'l-ahbâr). J. 5. - Beyrut: Darul Kutubul İlmiya, 1986. - B. 339.
6. Abdimuminov O. Azizlerin yetiştiği vatan. –Taşkent: 2007.
7. Domla Khudoibergan ibn Bekmuhammad // M. Hasani, B. Umrzak tarafından yayına hazırlanmıştır. – Taşkent: 2004.
8. Saha araştırmasının kaynakları. Abdullah Zarbakhsh Türbesi, Buhara bölgesi, Karakol ilçesi, Poykent tarihi anıtı yakınında bulunan bir türbedir. Buhara-Poykand, 2023.
9. İnoyatov S., Toraev H., Kasım Şeyh Azizon. – Taşkent: 2001.
10. Inoyatov S., Kandaharov A. Şeyh Khudoidad, Vali-Karmana'nın oğludur. – Taşkent: 2008.
11. Kattaev K. Şeyh Khudoydodi Vali'nin Tarihi. - Semerkant: SamDU yayınevi, 2015.
12. Kattaev K. Seyyid Ota'nın tarihi ve Yeseviyye tarikatının guruları (Monografi) – T.: Qaqnus, 2019. – S. 7-8.
13. Mirza Merajiddin. Derviş şeyh Azizon. - T.: Tafakkur, 2017. -78 s.
14. . Suyunduk Mustafa. Sevgili Karmana. – Taşkent: 2010.
15. Hasanov N.. Semerkant'tan iki Yasaviya şeyhi // Rol' goroda Samarkanda v istorii mirovogo kulturnogo razvitiya. Materialy Mejdunarodnogo nouchnogo sempozyumu, Semerkant şehrinde posvyashennogo 2750-letnemu jübile. - Taşkent-Semerkant: Bilim, 2007.
16. Hamid Han İslami. Sultan ul-Arifin Hoca Ahmed Yassavi. – Taşkent: 2005.

Muhammed Alim Şeyh Azizon türbesi-sufası. Semerkand-Payarık-Aliabad.

İmam Ali Sugdi Mezarlığı (dede Yamin, Şeyh Mevdud, Şeyh Ali'nin mezarı) Akdaryo-Kumuşkent.

Karnab baba türbesi. Pakhtachi - Karnab baba mezarlığı.

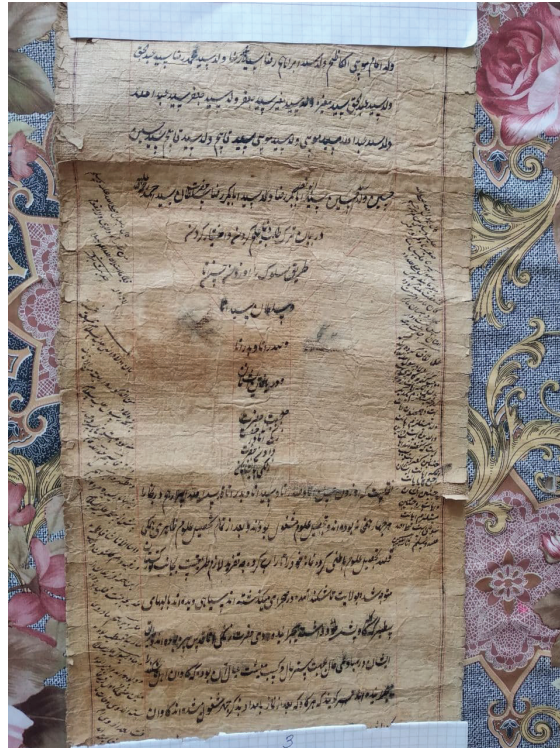
Abdullah Zarbakhsh'in türbesi.

Seyyid baba mezarlığı. Buhara-Poykand.

Seyyid Nurmuhammed'in türbesi ve mezar taşı

*Seyyid babasının soyundan gelenlerin soyağacı. El yazması. Lukmanov ailesi.
Topolos mahallesi, Payariq ilçesi.*

SPEAKERS

Gozel Amangulyyeva - Researcher, Makhtumkuli Institute of Language, Literature and National Manuscripts, Turkmenistan

Amonov Mekhrojiddin Uzbekovich - Doctor of Historical Sciences, Imam Bukhari International Research Center, Samarkand, Uzbekistan

Arslan Hulusi - Doctor of Theological Sciences, Professor, Expert in Theology and Sufism, Dean of the Faculty of Islamic Sciences, Kahramanmaraş İstiklal University, Turkey

Jabborov Nurboy - Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the History of Uzbek Literature and Textology, Alisher Navoi Tashkent State University of Uzbek Language and Literature, Uzbekistan

Devin DeWeese - Professor Emeritus, Indiana University, Bloomington, Indiana, USA

Manizhe Ghodrati Vayghan - PhD, Associate Professor, Member of the Scientific Council of the Islamic Encyclopedia Foundation, Iran

Ahmet Cahid Haksever - PhD, Professor, Ankara University, Turkey

Nadirkhon Hasanov - Doctor of Philosophy, Institute of Language and Literature, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Uzbekistan

Hojahanova Tyllagozel, Atageldiyeva Enecan - Researchers, Makhtumkuli Institute of Language, Literature and National Manuscripts, Turkmenistan

Hossein Khoshbateni - PhD, Professor, Tabriz University, Iran

Isik Zekeriya - Doctor of Philosophy, Professor, Hitit University, Turkey

Ismail Karakaya - PhD, Professor, Gazi University, Turkey

Seyed Ali Moujani - Advisor to the Minister of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran

Adem Oger - PhD, Professor, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Folklore, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey

Ali Rafet Ozkan - PhD, Professor, Ankara University, Turkey

Goodarz Rashtiani - Faculty member, Department of History, University of Tehran, Iran,

Uktambek Sultonov - Head of the Department of "Research and Publication of Historical Documents," Beruni Institute of Oriental Studies, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Fahimeh Shakiba - Assistant professor in Ancient Iranian Languages and Culture, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran

Jun Sugawara - Tokyo University of Foreign Studies, Lecturer, Master, Japan

Kemaleddin Tas - Doctor of Theological Sciences, Professor, Specialist in the Sociology of Religion, Suleyman Demirel University (Turkey)

Ahmet Tasgin - Professor at Ankara University, Hacı Bayram Veli University Ankara, Turkey

Mairambek Tagaev - Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Osh State University, Kyrgyz Republic

Necdet Tosun - PhD, Professor, Faculty of Theology, Marmara University, Turkey

Ali Yaman - PhD, Professor, Department of International Relations Abant İzzet Baysal University (Turkey)

Ramazan Ucar, - Doctor of Theological Sciences, Professor, Specialist in the Sociology of Religion, Suleyman Demirel University, **Esra Demir** – PhD Student Turkey

Abdul Basit Zafar - PhD, Research Fellow, International Center for Comparative Theology and Social Issues, University of Bonn, Germany

Experts: Faculty members of the Department of Theology at the International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi

Bauryzhan Saifunov (lead) - Doctor of Theology (PhD), Associate Professor (acting), Director of the Scientific Research Institute of Yasawi Studies

Muratbek Myrzabekov - Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor (acting) of the Department of Religious Studies

Faride Kamalova - PhD in Religious Studies, Head of the Department of Religious Studies

Kainar Kaldybay - PhD in Religious Studies, Associate Professor of the Department of Philosophy

Zhanbolat Sambet - PhD in Sociology of Religion, Senior Lecturer at the Department of Philosophy

Aibek Beisenov - Master of Religious Studies, Senior Lecturer at the Department of Religious Studies